

■ editorial de nicolae manolescu

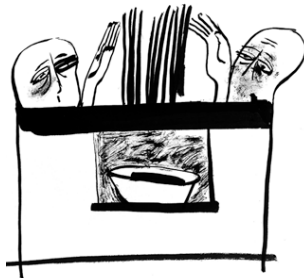

Despre poezie

Cu aproape douăzeci de ani în urmă, Eugen Coșeriu a ținut la Iași câteva lecții, publicate apoi în *Prelegeri și conferințe*, un supliment al „Anuarului de Lingvistică și Istorie Literară” editat de Institutul „Al. Philippide”.

Am comentat-o pe cea intitulată *Limbajul poetic în România literară* nr. 41 din 1994. Nu îmi amintesc să mai fi citit alte comentarii despre conferințele marelui lingvist, emigrat după război în Germania, unde l-am întâlnit în 1967 prin intermediul lui Paul Miron. Lipsa de ecou a unor astfel de lucruri nu e la noi neapărat excepțională. Aș spune că, din contra, e cât se poate de obișnuită. Toate conferințele lui Eugen Coșeriu de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din anii 1992-1993 meritau atenție și o reeditare într-un tiraj care să le facă accesibile celor interesați de limbă și de literatură. Pe mine mă reținuse conferința despre limba poeziei, deoarece tema îmi era familiară de pe vremea când scrisesem micul studiu *Despre poezie*. Am dat recent peste broșura tipărită de filologii ieșeni și m-am gândit că n-ar fi rău să scriu încă o dată despre acest articol. În *Despre poezie* susțineam ideea că, dacă nu există nimic în poezie care să nu fi existat înainte în limbă, nu există nimic în limbă care să dea naștere de la sine poeziei. Eugen Coșeriu are o idee mai simplă și mai atrăgătoare și, chiar dacă nu mă simt pregătit să renunț la a mea, vreau s-o „popularizez” pe a lui, poate fiindcă n-o cred neapărat opusă ideii mele.

Premisa lui Coșeriu este că un cuvânt întreține în actul lingvistic nenumărate relații, unele evidente, altele ascunse. Și Roman Jakobson le identificase, dar Coșeriu preferă s-o facă oarecum empiric. În jargonul lingviștilor, cuvântul e denumit semn. Așadar, orice semn funcționează prin raport cu alte semne, fie în plan formal, fie ca sens, în raport cu alte micro sisteme de semne, cu lucrurile înseși și cu cunoștințele noastre despre lucruri. Să luăm un cuvânt ca *liliac*. În română el înseamnă (lingviștii spun *denotă*) pasărea, floarea sau arbustul cu acest nume. Denotații multiple are și în franceză (unde i se spune *șoarece chel*) sau în germană, nu și în engleză unde *bat* înseamnă doar *bat*. Și mai interesante sunt consecințele relațiilor pe care un cuvânt sau o expresie

le stabilește în interiorul textelor literare. Noi, românii, recunoaștem imediat un cuvânt sau o expresie care au fost folosite de Eminescu sau de Arghezi. Parfumul lor nu ne înșală niciodată. Cuvintele au apoi un substrat mitologic sau, pur și simplu, cultural. *Miază-Noapte*, care e cuvântul popular pentru *Nordul geografilor*, ne evocă întinericul cel mai teribil, ora strigoilor sau un personaj din basme. Coșeriu e de părere că, în actul vorbirii, aceste relații (*conotații*, le spun lingviștii celor mai multe dintre ele) nu sunt de obicei prezente în mintea vorbitorului. Ele sunt latente, neactualizate decât rareori în vorbirea uzuală. Poezia este acea formă de vorbire în care aceste relații se actualizează în permanență. Scrie Coșeriu: „Limbajul poetic, în care se actualizează tot ceea ce ține de semn, este limbajul cu toate funcțiunile lui, este, adică, plenitudinea funcțională a limbajului”. Nu selecție, nu deviere, nu opoziție față de limbajul uzual sau de limbajele științifice (al matematicii, de exemplu, în *Poetica matematică* a lui Solomon Marcus), așa cum au încercat să-l definească poeticienii de toate culorile: limbajul poetic este limbajul în deplinătatea funcțiilor sale. Doar în poezie instrumentul posedă toate clapele, corzile, gamele, bemolii și diezii. Orice alt act de vorbire e limitat. Avea dreptate poetul german Joseph von Eichendorff, contemporanul lui Goethe, citat de G. Călinescu în esul lui despre poezie din *Principii de estetică*: dacă nimeriști cuvântul magic, universul începe să cânte. Cuvântul poetului e magic pentru că este, ca într-un fel de unitate primordială, o sonoritate care trezește alte sonorități, un înțeles care evocă alte înțelesuri, un semn simplu și o expresie complexă, un lucru în sine și un lucru în relație, o identitate și o alteritate, un fapt natural și un fapt cultural, și toate în același timp, ca muzica unei orgi. ■

■ puzzle de gabriel chifu

Un an al criticii literare

Stau pe masa mea, de curând primate sau cumpărate, o sumedenie de apariții editoriale din anul care tocmai s-a încheiat. Le numesc aici: Ion Vianu – *Apropieri*, Mircea Mihăieș – *Ultimul Judt*, Alex Goldiș – *Critica în tranșee*, Marta Petreu – *De la Junimea la Noica*, Bianca Burța-Cernat – *Fotografie de grup cu scriitoare uitate*, Ion Vartic – *Cioran naiv și sentimental* (ediție nouă, revăzută și adăugită), Lucian Boia – *Capcanele istoriei*, Ion Mircea – *Manuscrisul din insula elefantina*, Eugen Suciu – *Motanul*, Ion Cocora – *Într-o elegie cu obloanele trase*, Nichita Danilov – *Imagini de pe strada Kanta*, Mihail Gălățanu – *România aproximativă*, Matei Vișniec – *La masă cu Marx* (versuri), dar și *Dezordinea preventivă* (roman), Eugen Uricaru – *Plan de rezervă*, Mihail Vakulovski – *Tovarăși de cameră*, Radu Aldulescu – *Îngerul încălecat* (reeditare), Lucian Dan Teodorovici – *Matei Brunul*, Nora Iuga – *Blogstory* (ediție nouă) și un volum cu mai mulți autori, *Noua poezie nouă*, antologia coordonată de Dumitru Chioaru. Pe unele dintre aceste cărți le-am citit, altele își așteaptă rândul. Însă toate aceste titluri, atât de diferite unul de altul, au în ochii mei o trăsătură comună: autorii lor sunt scriitorii de la care așteptările mele de cititor sunt mari. Le doresc tuturor ceea ce doresc pentru propriile mele cărți: să aibă parte de o lectură critică atentă și nepărtinitoare. Acțiunea criticii literare este decisivă, ea transformă o sumă de cărți oarecare într-o literatură, ea aduce ordinea, cernete, ierarhizează, ea dă sens și geometrie nenumăratelor încercări literare care, altfel, ar rămâne ceva inform, în totul negrăitor. De aceea, întrebându-mă ce așteptări am de la noul an, spun: mi-aș dori ca anul 2012 să fie un an al criticii literare. Triumful spiritului critic ar aduce beneficii uriașe: mediul literar s-ar limpezi considerabil.

În acest moment mi se pare că ne ducem existența într-un mediu literar ce nu stă sub semnul normalității. Normalitate ar fi, de pildă, dacă s-ar respecta o regulă elementară și anume: ceea ce contează în receptarea critică este textul strict, iar nu persoana. Pe când, în atâtea dintre cronicile, apare transparent relația umană dintre critic și autorul comentat, aceasta, fie ea de aversiune sau, dimpotrivă, de amicitie, viciază lectura și modifică verdictul. Comunitatea literară este fracturată în grupări create pe criterii de vârstă, de geografie sau prin poziționarea sub vreo umbrelă instituțională puternică din domeniu (revistă, editură, asociație de scriitori etc.). Dialogul dintre aceste „citadele” este minim. Reacțiile celor dintr-o tabără la cărțile celor din altă tabără sunt previzibile. Cei cât de cât inițiați asistă la un film cu final de la început cunoscut. Dar să nu

vorbim în abstract, ci să dăm exemple. Astfel, știm foarte bine, fără greș, ce va scrie, „Contemporanul. Ideea europeană” despre cei de la **România literară** (reciproca îmi doresc să nu fie valabilă!). Fiindcă am adus în discuție revista noastră, îmi îngădui o precizare. Vor fi mirat pe unii paginile pe care le-am consacrat lui Norman Manea sau articolele recente despre Paul Goma ori Daniel Cristea-Enache. Eu, unul, m-am bucurat să le putem găzdui în **România literară**. Ele sunt gesturi deliberate și țin tocmai de dorința de a sparge cercul vicios, de a sluji acea normalitate în care textul, prezența literară sunt așezate în balanță, fără ca relațiile dintre persoane să afecteze actul critic.

Când vorbim despre legătura dintre calitatea mediului literar și calitatea criticii literare, firesc, trebuie să ne preocupăm cine sunt cei care practică acest exercițiu al criticii imediate, de întâmpinare și cum îl practică ei, cu ce mijloace. E de observat că vocile s-au înmulțit enorm, într-un vacarm asurzitor. Ur diferențele dintre opiniile exprimate sunt atât de mari încât mesajul final care ajunge la cititor (presupunând că bietul de el ar lua în serios întreaga desfășurare!) este absolut descurajant, năucitor. Urmărind paginile de comentarii literari ce umplu paginile revistelor din provincie, dar și din București, apare limpede faptul că mulți dintre cei care și-au luat rolul acesta de judecători nu sunt în măsură să judece, nu au autoritatea intelectuală necesară. Citind atâtea dintre recenziile momentului, te simți, iarăși, ca la un spectacol: unul care-ți stârnește zămbetul trist și consternarea, fiindcă ochiul critic al comentatorilor privește, să zicem, un cerc și vede altceva, descrie cu seninătate o piramidă sau, și mai și, o ambarcațiune cu pânze sau un baobab. De unde provine acest aberant factor de deformare? Nu mă hazardez să răspund. Ideea de valoare are altă reprezentare de la comentator la comentator. De fapt, un succes literar nici nu se mai clădește neapărat pe ideea de valoare a textului. Succesul depinde de tot soiul de însușiri colaterale, de tot soiul de circumstanțe favorizante. Scriitorul și cartea sa sunt o marfă, un produs, și operația de marketing este hotărâtoare în impunerea lor. Nu contează ce este efectiv înăuntru, ci ce credem că este, ce așteptări ne sunt induse etc.

Așadar, dacă ne gândim la un aer mai respirabil în mediul literar, trebuie obligatoriu să aibă loc și o limpezire a criticii literare. Ceea ce, așa cum stau lucrurile, e greu de crezut și greu de făcut. Și atunci ce se alege de dorința mea ca anul 2012 să fie anul criticii literare? Totuși, de Anul Nou îți poți permite cele mai îndrăznețe / năstrușnice dorințe. Și apoi, nu e bine să începi anul ucigându-ți speranțele. ■

tema lunii: ce așteptări aveți de la noul an?

■ adrian popescu

O întoarcere la canonul frumosului

Motto „Astăzi s-a născut
Cel fără de început...”.

Am reușit să răzbatem, spre public, scriitorii tineri sau mai puțin tineri, încă un an, cel care s-a încheiat, un an plin ritmat de evenimente literare memorabile, de la acordarea premiilor Uniunii Scriitorilor sau Festivalul de literatură de la Neptun, la călătoria unui grup de poeți la poalele muntelui Olimp și, spre finele anului, la gala poeziei de la Ateneul român.

Au apărut volumele colecției de poezie de la Editura Moldova, serie coordonată de Valeriu Stancu, redactor Aurel Ștefanachi, cu nume importante ale liricii de azi. Nu a fost un an gol de semne, iar spre lumile din urmă am citit câteva cărți așteptate, e vorba de volumul de poezii, de o intensitate lirică rară, al lui Gabriel Chifu, *Însemnări din ținutul misterios*, de comentariile politice alerte ale lui Nicolae Prelipceanu, *Odiuseia*, de studii temeinic al lui Alex Goldiș, *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*. Să nu uităm desigur multe traduceri de calitate de la „Humanitas” și „Polirom”, multipremiatul roman al Martei Petreu etc. În 2012, îmi doresc ca toate aceste volume, și nu doar ele, vezi și cartea de poeme a lui Ion Cocora, un autor neglijat de critica literară, cred, să aibă parte de cronici cât mai multe. La capitolul dorințe, aș fi bucuros ca în 2012 să pot citi, în volum, eseurile lui Al. Cistelean din revista „Cultura”, unde el portrețizează ingenios o seamă de condeie critice, așa cum aștept tipărirea definițiilor critice supraconcentrate ale lui Alex Ștefănescu, o galerie de autori-personaje sau istoria poeziei române, la care știu că lucrează, și studii noi ale unor Eugen Negrici, Cornel Ungureanu, Dan Cristea, G. Dimisianu, Ion Holban, jurnalul de la Athos al lui Dan C. Mihăilescu, excelențele incursiunii istorico-estetice ale lui Petru Poantă în interbelicul transilvan, proiect de unde a publicat în „Tribuna” pagini incitante, eseurile Irinei Petraș etc. În ceea ce privește nume ca Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Gheorghe Grigurcu,

Al. Dobrescu, Ion Simuț, Nicolae Oprea, Paul Cernat, Andrei Terian, Andrei Bodiu etc., surprizele nu vor lipsi, sunt sigur, în anul literar care abia a început.

2012 începe, cum suntem obișnuiți, cu dreapta cinstire a lui Eminescu, în orașul nordic, unde Gellu Dorian știe să mențină, prin juriul ales și prin ținuta ceremoniilor de la „Teatrul Mihai Eminescu”, sărbătoarea vie a culturii române. Departate de orice formalism anacronic, aici, ori la Ipotești, iar în acest an și dincolo de Prut (așa cum în 2011, s-a poposit în Cernăuțiul gimnazistului Eminovici), vocea poeziei va răsună în vechile cetăți basarabene sau deasupra marilor dealuri nins, cu energia unui alt început. Frigul curat și fericita comuniune, dialogul, la care iau parte poeți și membri din conducerea Uniunii Scriitorilor din cele două teritorii, dar și spiritul critic vor forma, credem, liantul fericit al acestor întâlniri literare. Continuarea șirului ilustra de laureați ai „Premiului național de poezie Mihai Eminescu”, atât pentru „Opera omnia”, cât și pentru „Opera prima”, o așteptăm și în 2012, și mai încolo, ajungând și la autori de valoare din generațiile care nu mai sunt tinere.

Revista „Steaua” o văd mai focalizată pe spectacolul fenomenului literar în desfășurare în 2012, publicând în avanpremieră mai multe fragmente de roman și poeme din cărțile *in statu nascendi* ale colaboratorilor, o revistă care, prin integrarea unor tineri ca Alex. Goldiș sau Vlad Moldovan, mai recent, să rezoneze perfect cu temele actualității, așa cum în 2011 am avut, cred, unele numere cu grupaje în acest sens, insistând pe „literatura fantasy”, de pildă, prin coordonarea grupajului de texte de către Ruxandra Cesereanu, sau am marcat aniversarea lui Cioran, prin modalități mai dezinvolve propuse de noii redactori. Îmi doresc și ne dorim cu toții ca „Steaua”, cândva o revistă de poezie, datorită lui A. E. Baconsky, apoi lui Aurel Rău, să redevină un promontoriu al expresiei lirice de azi, cu titluri care nu se uită ușor, intrate în memoria culturală a cititorilor. Propunând lectorului valori literare certe în peisajul destul de lunecos, deteriorat axiologic, al postmodernității noastre, vrem să desfășurăm un program coerent de redefinire a literaturii ca

tensiune estetică. Ca joc între efemerul cotidian și perenitatea idealurilor. Poate este productivă redescoperirea aceluși „umanism integral”, concept al unui eseist francez, e drept din alt timp istoric, concept funcțional dacă va fi transformat într-un „neumanism integral”. Adică un spiritualism concret, un realism infuzat de miraculos, un aliaj de luciditate practică și speranță. Oricum, o *forma mentis* la antipodul lumii roboților, mecanizării ființelor „sau al cruzimii indifferente”, al relativismului moral, al lumii „postumane”, cu sintagma unui poet american plecat din Sibiu... Nimeni nu ne poate opri să redescoperim sămburele greu de semnificații umane al textelor exemplare din literatura universală, sau din cea română, nucleul mitic, „arhetipul” contrapus proliferării „anarhetipurilor” (Corin Braga). În literatura mai nouă, esteticul pare a se rușina de propria armonie. Aștept pe scurt, abrupt spus, o întoarcere la canonul frumosului. Nu este vorba despre repetarea plictisită și plictisitoare a unor structuri consacrate, ci despre descoperirea sevelor unei „tradiții vii”, cu cuvintele de demult ale lui Ion Pillat, de noutatea vechimii, de sublimarea timpului în iluminări care să unifice trecutul prestigios, prezentul trepidant și viitorul promisiunilor, într-un azi continuu. Lucru miraculos, în ultimă instanță, să desfaci, din zgura limbajului colocial perspective metareale uimitoare.

P.S. Michel Tournier, Claudio Magris, Amos Oz, un francez, un italian, un evreu, la toți trei trecutul irigă, vascularizează prezentul, memoria e cealaltă față a moralei. Sau, mai demonstrativ-simplificator, câteva nume de scriitori români, Nicolae Breban, Ștefan Agopian, Varujan Vosganian, Petru Cimpoeșu. Dar lucrurile sunt mai clare în ceea ce-i privește pe reporteri, pe cei de mare clasă, practicând ceea ce aș denumi „reportajul empatic”. Doar câteva exemple: Czesław Miłosz, cel din *Privind dispre golful San Francisco*, Ryszard Kapuscinski, cel din *Abanos* (mai mult, polonezul are un posibil discipol în curajosul Roberto Saviano din *Gomora*). Reportajele lor, citiți-le atent, sunt exemplele care-mi susțin opinia: fibra estetică devine de multe ori una morală. De altfel, dacă nici poemele unui Fernando Pessoa, nici lirica subtililor corespondențe livrești ale unui Șerban Foarță sau Ion Mircea nu se perimează, asta-i pentru că esteticul salvează ereticul, armonia alungă anomia, constructul cultural păstrează minunile simple ale vieții imediate, care, altfel, s-ar pierde, uitate... Îmi doresc, apoi, să citesc revistele literare cu aceeași plăcere ca în anul precedent, să sperăm că vor fi susținute financiar și în 2012 de Ministerul Culturii... Publicațiile sunt, se știe, oglinda socială a unei epoci, ele conțin în rândurile lor tipărite, dar și printre rânduri, preferințele, gustul, idiosincraziile unor decenii. Vor veni alte generații care, dacă vor citi presa vremii noastre, ne vor judeca mai exact, cu toate înălțările (la mit, simbol, paradigmă) și căderile, decăderile noastre culturale (pierderea sensului, disprețul formei).

Cu, mai ales, cred, regenerările noastre culturale salutare. ■

CALENDAR

- 1.01.1868 – s-a născut I. Al. Brătescu-Voinești (m. 1946)
- 1.01.1868 – s-a născut George Murnu (m. 1957)
- 1.01.1897 – s-a născut Vasile Băncilă (m. 1979)
- 1.01.1907 – s-a născut Constantin Fântăneru (m. 1975)
- 1.01.1915 – s-a născut Radu Mărculescu (m. 2011)
- 1.01.1923 – s-a născut Mihail Crama (m. 1994)
- 1.01.1928 – a murit Valeriu Braniște (n. 1869)
- 1.01.1928 – s-a născut Teodor Păcă (m. 1978)
- 1.01.1929 – s-a născut Nicolae Țic (m. 1992)
- 1.01.1938 – s-a născut Adrian Bușilă
- 1.01.1939 – s-a născut Emil Brumar
- 1.01.1942 – s-a născut Ioan Alexandru (m. 2002)
- 1.01.1944 – s-a născut Mircea Muthu
- 1.01.1947 – s-a născut Vasile Larco
- 1.01.1948 – s-a născut Dumitru M. Ion
- 1.01.1949 – s-a născut Radu Țuculescu
- 1.01.1949 – s-a născut Ștefania Oproescu
- 1.01.1950 – s-a născut Ion Ioachim
- 1.01.1952 – s-a născut Ion Tudor Iovian
- 1.01.1953 – s-a născut Gheorghe Stroe
- 1.01.1954 – s-a născut Mircea Mihăieș
- 1.01.1954 – s-a născut Adrian Sângeorzan
- 1.01.1956 – s-a născut Magda Cărneci
- 1.01.1960 – s-a născut Ion Militaru
- 1.01.1962 – s-a născut Irina Nechit
- 1.01.1962 – s-a născut Gheorghe Mocanu
- 1.01.2002 – a murit Ion Zamfirescu (n. 1907)
- 2.01.1891 – s-a născut Aron Cotruș (m. 1961)
- 2.01.1920 – s-a născut Francisc Păcurariu (m. 1998)
- 2.01.1933 – s-a născut Ion Băieșu (m. 1992)
- 2.01.1938 – s-a născut Mara Paraschiv
- 2.01.1938 – s-a născut Gligor Hașa
- 2.01.1945 – s-a născut Ioan Radin Peianov (m. 2010)
- 3.01.1932 – s-a născut Otilia Nicolescu (m. 1993)
- 3.01.1938 – s-a născut George L. Nimigeanu
- 3.01.1953 – s-a născut Nicolae Stan
- 3.01.1967 – s-a născut Ștefan Caraman
- 3.01.1967 – a murit Alfred Margul Sperber (n. 1898)
- 3.01.1969 – s-a născut Cezar Mazilu
- 3.01.2002 – a murit I. Constantinescu (n. 1938)
- 3.01.2006 – a murit Valeriu Bărgău (n. 1950)
- 3.01.2006 – a murit Constantin Boiciuc (n. 1951)
- 4.01.1877 – s-a născut Sextil Pușcariu (m. 1948)
- 4.01.1931 – s-a născut Nora Iuga
- 4.01.1934 – s-a născut Jiva Popovici (m. 1991)

fototeca româniei literare

Dumitru Țepeneag, S. Damian – 1993. Foto: Ion Cucu.